

พัฒนาการการสื่อสารและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย
ของประชาชนในศตวรรษที่ 21

DEVELOP COMMUNICATION AND POLITICAL PARTICIPATION IN
PEOPLE'S DEMOCRACY IN THE 21 ST CENTURY

¹พระวิชาญ จูมครอง, ²แก่นเพชร แผงสีพล, ³ชนาธิป ศรีโท,
⁴สุจิตตรา มาลัย และ ⁵ชัยรัช โพธิ์แก้ว

¹Phrawichan Joomkhong, ²Kaenpetch Phaengsipol, ³Chanathip Sritor,

⁴Suchitra Malai and ⁵Chaitawat Pokeam

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahakut Wittayalai University, Thailand

⁵awdsxzc784@outlook.co.th

Received July 12, 2021; Revised October 9, 2021; Accepted November 29, 2022

บทคัดย่อ

ประชาชนทุกคนสามารถใช้สิทธิ เสรีภาพ ทั้งด้านการแสดงออก ด้านแสดงความคิดเห็น การใช้ชีวิตอย่างมีอิสระ แต่อยู่ภายใต้ขอบเขตของประชาธิปไตย โดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ปัจจุบันมีการแสดงออกได้หลากหลายช่องทาง ผ่านระบบการสื่อสารที่ทันสมัย โดยเฉพาะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการส่งต่อข้อมูลอย่างรวดเร็ว และก้าวหน้าในทุกภาคส่วนของสังคม พัฒนาการของการสื่อสารที่ก้าวหน้าดังกล่าว ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองได้หลากหลายช่องทางมากขึ้น ทำให้มีการ

¹อาจารย์, หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

² อาจารย์, หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

³ อาจารย์.ดร. หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

⁴นักวิชาการอิสระ ตัวแทนบริษัทเมืองไทยประกันชีวิต จำกัด (มหาชน) สาขาอุบลราชธานี

⁵นักวิชาการอิสระ

ยกระดับของประชาชนในการใช้สิทธิในระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น โดยการแสดงความ
 คิดเห็น การโต้แย้งหรือการสนับสนุนทางการเมือง ผ่านการสื่อสารในยุคเทคโนโลยีในปัจจุบัน
 รวมไปถึงการชักชวนประชาชนให้ออกมาใช้สิทธิของตนในระบอบประชาธิปไตยที่ตนเองมีอยู่
 นับเป็นความก้าวหน้าทางประชาธิปไตยที่มีอาจหยุดยั้งได้

คำสำคัญ : พัฒนาการการสื่อสาร, การมีส่วนร่วมทางการเมือง, ประชาธิปไตยศตวรรษที่ 21

Abstract

All people are able to exercise their rights and freedoms in terms of expression. opinion independent living but within the boundaries of democracy without violating the rights and freedoms of others Presently, there are many channels of expression. through a modern communication system especially in information technology, This causes a rapid change in data forwarding. and progress in all sectors of society The development of such advanced communication enables people to participate in politics in a variety of channels This has resulted in an increase in the level of the people in exercising their rights in a more democratic regime. by expressing opinions, controversies or political contributions through communication in today's technology era including persuading people to come out and exercise their rights in their own democratic regime This is unstoppable democratic progress.

Keywords: communication development, political participation, 21st century democracy

บทนำ

การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จะสมบูรณ์ได้นั้นต้อง
 ส่งเสริม ให้มีการพัฒนาทั้งระบบ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ประชากร ให้มี
 เสถียรภาพ รวมทั้งต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนให้มีบทบาทมาก

ยิ่งขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่ได้รับไว้ว่า รัฐต้องมีนโยบายด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชน เพื่อให้เกิดพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยด้วย ดังนั้น การสื่อสารทางการเมืองคือการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากคนหนึ่งไปหาอีกคนหนึ่งหรือคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อให้อีกกลุ่มหนึ่งเข้าใจ อาจจะมีลักษณะการสื่อสารเป็นแบบการสื่อสารผ่านช่องทางสื่อสารต่างๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ facebook twitter instagram และ tiktok เป็นการสื่อสารทางการเมืองที่เน้นในด้านการโฆษณา ใช้นโยบายที่ทำให้ประชาชนเห็นด้วยคล้อยตามแล้วเลือกตัวนักการเมืองเอง หรือพรรค เพื่อให้เกิดการติดตามผลงานหรือนโยบายที่เข้าถึงง่ายและเข้าถึงอย่างได้หลากหลายช่องทาง

แนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร

การสื่อสารมีความสำคัญต่อมนุษย์ เพราะการสื่อสารเป็นเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ด้วยการที่ผู้ส่งสารถ่ายทอดความนึก การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม ทำให้เกิดการรวมตัวของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งเรียกว่า“องค์การ”เพราะฉะนั้นในแต่ละองค์การ ก็มีการสื่อสารภายใน ที่มีรูปแบบเฉพาะ ซึ่งการสื่อสารนับว่าเป็นสายงานที่สำคัญต่อประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผลของการจัดการหรือการบริหารขององค์การ การติดต่อสื่อสารไม่ว่าจะเป็นระหว่างผู้ปฏิบัติงานด้วยกัน ระหว่างหัวหน้ากับผู้ใต้บังคับบัญชา และระหว่างกลุ่มทำงานกับบุคคลภายนอก เป็นไปเพื่อสร้าง ความเข้าใจระหว่างกัน และทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทัศนคติและความคิดซึ่งกันและกันในการบริหารงานในองค์การ นำไปสู่ความร่วมมือกันของบุคลากรในองค์กร ทำให้งานเกิดประสิทธิผล บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ และมีผู้ให้ความหมายของการสื่อสารไว้ดังนี้

Daniels and Spiker (1994). กล่าวว่า การสื่อสาร หมายถึง การที่บุคคลสองคนหรือมากกว่าสองขึ้นไปสร้างขึ้นร่วมกันโดยใช้วัจนภาษา (verbal communication) และอวัจนภาษา (nonverbal communication) เพื่อให้เกิดการรับรู้และแปลความหมายนั้น

มุกดา ศรียงค์ (2550). กล่าวว่า การสื่อสาร คือ การถ่ายทอด ข้อมูล ความคิด ความรู้สึก จากผู้หนึ่งไปสู่อีกผู้หนึ่ง ใน หน่วยงาน หรือองค์การการสื่อสารคือการติดต่อสั่งงาน-รับคำสั่ง ระหว่างผู้บังคับบัญชา-ผู้อยู่ใต้ บังคับบัญชา ผู้บริหาร-ผู้ปฏิบัติ หัวหน้าลูกน้อง ทั้งนี้เพื่อผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมายเดียวกัน การสื่อสารจึงทำหน้าที่

เสมือนเป็นกุญแจสำคัญ ที่ใช้ไขสู่ความสำเร็จในการทำงานและอาชีพ ตลอดจนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมทั่วไป

เบญจริสา ตันเจริญ (2562) กล่าวถึงการสื่อสารว่า เป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การรับรู้ เรียนรู้ ให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ตรงกันของบุคลากรทั่วทั้งองค์กรตั้งแต่ระดับนโยบาย ไปจนถึงระดับปฏิบัติการ ทำให้สามารถกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ร่วมกันได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมาย ที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพและจะต้องนำมาใช้ให้สอดคล้องกับพื้นฐานขององค์กรทั้งในด้านโครงสร้าง ระบบการบริหาร ทักษะคิด และค่านิยม รวมทั้งวัฒนธรรมของบุคลากรในองค์กรจึงจะทำให้องค์กร ไปสู่ความสำเร็จได้ การสื่อสาร จึงเป็นเครื่องมือทางการบริหารที่ผู้บริหารควรให้ความสำคัญและต้อง นำมาใช้ในการบริหารจัดการองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดแก่องค์กร

นิตยา เงินประเสริฐศรี (2544) กล่าวว่า การสื่อสารประกอบด้วยผู้ส่งสาร ตัวสาร กระบวนการส่งสารและผู้รับสาร ปัญหา อุปสรรคของการสื่อสารที่เกิดขึ้นในองค์กรนั้น เกิดจากการบิดเบือนที่เกิดขึ้นในการสื่อสารนั้น อาจเกิดขึ้นโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจการบิดเบือนนั้นสามารถเกิดขึ้นในการสื่อสารทุกระดับ นอกจากนั้นภาวะ ในการสื่อสารในด้านปริมาณ และความสลับซับซ้อนของข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ ช่องทางการส่ง และรับข้อมูลข่าวสารจึงต้องเลือกช่องทางของการสื่อสารที่เหมาะสม นอกจากนี้บุคลากรในองค์กรสามารถ จัดการกับข้อมูลข่าวสารที่ไม่สลับซับซ้อนได้ดีกว่าข้อความที่สลับซับซ้อน และไม่อาจคาดคะเนได้ ภาวะที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการสื่อสารจึงก่อให้เกิดอุปสรรคในการสื่อสาร

กิตติมา สุรสนธิ (2544) ได้กล่าวการสื่อสารว่า คือกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อเหตุการณ์ต่างเหตุการณ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ในด้านจิตวิทยาการสื่อสารนั้น การสื่อสารจะต้องเกี่ยวข้อง กับสภาวะทางจิตใจ กับเหตุการณ์ซึ่งแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกัน และนอกจากจะหมายถึงการสื่อสารด้วยถ้อยคำแล้ว การสื่อสารยังหมายถึงรวมถึงการศึกษา ปฏิสัมพันธ์ (interact) และการสื่อสารชนิดต่างๆ ที่เกิดขึ้น ระหว่างสัตว์อีกด้วย

จากคำกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การสื่อสารมีประโยชน์อย่างยิ่งในชีวิตประจำวัน ทั้งในแง่ของส่วนบุคคลหรือภาคสังคม ซึ่งประโยชน์ของข้อมูลข่าวสาร ทำให้เรารู้เข้าใจความรู้สึกนึกคิด และความต้องการของผู้อื่น จากแหล่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการใช้ชีวิต และในแง่สังคม การสื่อสารทำให้มนุษย์สามารถสืบทอดเจตนารมย์ วัฒนธรรมทั้งของตนเอง และสังคมอื่น อีกทั้งและยังสามารถนำมาปรับใช้สู่คนรุ่นใหม่ ในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดการ

ตอบสนองต่อกันอย่างถูกต้องระหว่างบุคคลเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และความรู้สึก เพื่อสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจร่วมกัน ในระดับของบุคคล สังคม จนถึงระดับโลก ในการสื่อสารมนุษย์ย่อมต้องใช้ภาษา ทั้งภาษาพูด และภาษาเขียน หรือแม้แต่การใช้ระบบ เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการสื่อสารเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อแลกเปลี่ยน ถ่ายทอด ความหมายสิ่งต่าง ๆ ที่ในการจะสื่อสารกัน

พัฒนาการการสื่อสาร

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของโลกในยุคโบราณจนถึงยุคโลกาภิวัตน์ นับตั้งแต่ มนุษย์ได้มีการรวมกลุ่มกันเป็นสังคมขนาดใหญ่ตั้งแต่โบราณนั้น ก็เริ่มมีการสื่อสารเกิดขึ้น ความเจริญก้าวหน้าของการสื่อสารก่อนที่จะมาถึงปัจจุบันนั้น ย่อมมีพัฒนาการมายาวนาน ก่อนที่จะมียุคของการสื่อสารนั้น ยุคโบราณเป็นยุคที่มนุษย์มีการใช้ภาษาในการติดต่อสื่อสาร กันอย่างจำกัด แต่ได้ผลดีเพราะมีคนจำนวนน้อยการสื่อสารจึงไม่ซับซ้อน ส่วนใหญ่จะสื่อสาร กันด้วยการใช้ท่าทาง หรือแม้กระทั่งการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ เช่น การวาดภาพตามผนังถ้ำ มากกว่าการใช้ภาษาในการสื่อสารซึ่งกันและกัน การสื่อสารในยุคนี้เป็นการสื่อสารกลุ่มย่อย เท่านั้น เชื่อว่ายังไม่มีมีการสื่อสารแบบมวลชนเกิดขึ้น ดังนั้นจึงสามารถแบ่งการสื่อสารออกได้ เป็น 3 ยุค ดังนี้ การสื่อสารยุคโบราณ การสื่อสารยุคอุตสาหกรรม การสื่อสารยุค อุตสาหกรรมหรือการสื่อสารยุคใหม่ จะมุ่งเน้นประสิทธิภาพมากกว่าการสื่อสารยุคก่อนหน้า นั้น การสื่อสารในยุคปัจจุบันหรือการสื่อสารยุคโลกไร้สาย เป็นการสื่อสารที่มุ่งเน้นความ สะดวกสบายของผู้ใช้และประสิทธิภาพของข้อมูลที่ใช้ในการสื่อสารเป็นหลัก (Wanwisa Thuanyod, 2021) ซึ่งจะกล่าวต่อไป

ยุคเครือข่ายสังคม

Social Network คือเครือข่ายสังคมช่องทางแรกที่แจ้งเกิดในฐานะพื้นที่ ติดต่อดสื่อสารระหว่างผู้คนบนโลก Internet โดยผู้ประกอบการสัญชาติอเมริกันนาม Andrew Weinreich WiFi เครือข่ายไร้สาย IEEE 802.11 WiFi เครือข่ายไร้สาย จุดเริ่มต้นของ WiFi ถือถูกพัฒนาขึ้นที่อเมริกาด้วยความร่วมมือของ NCR Corporation และ AT&T Corporation พลิกโฉมอินเทอร์เน็ตให้สะดวกสบายยิ่งขึ้น MSN Messenger เอ็มเอสเอ็น เม สเซนเจอร์ โปรแกรมส่งข้อความผ่าน Internet รายแรก ๆ โดย Microsoft Corp ได้รับความ

นิยมอย่างแพร่หลาย Facebook เฟซบุ๊ก กำเนิด Social Network ที่มีผู้ใช้มากที่สุด กว่า 2 ล้านล้าน คน ทั่วโลก โดย Mark Zuckerberg ชาวอเมริกัน ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยกระดับแพลตฟอร์มการติดต่อสื่อสารให้มีศักยภาพและเข้ามามีบทบาทกับวิถีชีวิตของผู้คนมากขึ้น Youtube ยูทูบ กำเนิดเว็บไซต์สัญชาติอเมริกัน ที่เปลี่ยนโลกบันเทิงไปตลอดกาล สร้างโดย Steve Chen, Chad Hurley, และ Jawed Karim กำเนิด Twitter ทวิตเตอร์ กระบิขชาวอดนิยมของโลกผลงานของทีมโปรแกรมเมอร์ชาวอเมริกันอย่าง Jack Dorsey, Noah Glass, Biz Stone, และ Evan Williams WhatsApp วัตส์แอปป์ โปรแกรมประยุกต์สำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่ยอดนิยมอันดับหนึ่งของโลก ที่ใช้ส่งข้อความได้ทั้งภาพและเสียงในหลาย Platform เกิดขึ้นจากน้ำพักน้ำแรงของโปรแกรมเมอร์ชาวยูเครน Jan Koum Instagram อินสตาแกรม Mike Krieger และ Kevin Systrom ได้เปิดตัว Application ถ่ายรูปยอดนิยมที่ทรงอิทธิพลที่สุดแห่งยุคสมัยที่ใครๆ ก็อยากมีตัวตนแบบคนดัง LINE ไลน์ แอปพลิเคชันแชทที่มีมากกว่าการสื่อสาร กำเนิดขึ้นโดย Naver Corporation บริษัทสัญชาติเกาหลี (Wanwisa Thuanyod, 2021)

การสื่อสารยุคดิจิทัล

การสื่อสารดิจิทัลเป็นยุคแห่งคอมพิวเตอร์เข้ามามีบทบาท ระบบ Digital เข้ามาแทนที่ สามารถรับส่งสัญญาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ และซับซ้อนมากกว่าระบบบอณาโลก การเปลี่ยนแปลงนี้มีส่วนช่วยให้เทคโนโลยีทั้งหลายพัฒนาต่อไปอย่างก้าวกระโดด ENIAC คอมพิวเตอร์อเนกประสงค์ (1946) คอมพิวเตอร์ดิจิทัลอิเล็กทรอนิกส์อเนกประสงค์เครื่องแรกของโลกถือกำเนิดที่ประเทศอเมริกา โดย John Mauchly และ J. Presper Eckert มีจุดประสงค์เพื่อใช้ในการคำนวณทางทหาร Internet เครือข่ายคอมพิวเตอร์ (1969) ระบบ ARPAnet ถือกำเนิดขึ้น และประสบความสำเร็จในการเชื่อมต่อข้อมูลระหว่างคอมพิวเตอร์เป็นครั้งแรก มีจุดประสงค์ที่จะเพิ่มศักยภาพทางการทหารให้แก่กระทรวงกลาโหม Personal Computer คอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล (1970) John Blankenbaker ประดิษฐ์ Kenbak-1 คอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลเครื่องแรกของโลกบุกเบิกวงการคอมพิวเตอร์ให้เข้าสู่ยุคแห่งการสร้างสรรค์คิดค้นอย่างไม่หยุดนิ่ง Email จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (1989) www ถือกำเนิดเป็นครั้งแรกที่อเมริกา โดย Tim Berners-Lee ชาวอังกฤษ ถือเป็นการเปิดประตูสู่โลกอินเทอร์เน็ตที่มีส่วนเชื่อมโลกทั้งใบเข้าไว้ด้วยกัน (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559)

AI ปัญญาประดิษฐ์

ยุคความหวังแห่งมวลมนุษยชาติในการสื่อสารออกไปยังจักรวาล ไม่ใช่แค่เรื่องเพื่อฝันอีกต่อไปเมื่อการสื่อสารสมัยใหม่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้เป็นไปได้อย่างกว้างขวางซึ่งมีส่วนช่วยให้การค้นคว้าและสร้างสรรค์เทคโนโลยีพัฒนาไปได้อย่างไร้ขอบเขต ปัญญาประดิษฐ์จึงอาจเป็นอีกหนึ่งก้าวสำคัญที่ทำให้เราสามารถค้นหาคำตอบของจักรวาลอันกว้างใหญ่ได้ในสักวัน วิวัฒนาการการสื่อสารของมนุษย์ถูกพัฒนาเพื่อทำให้เราเรียนรู้และเข้าใจกันมากขึ้น เมื่อเทคโนโลยีได้พัฒนาขึ้น ขนาดสังคมของเราก็ใหญ่ขึ้น ปัจจุบันได้มีการนำ AI มาประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวาง อาทิเช่น การนำเอา AI ไปประยุกต์ใช้ในงานที่ซ้ำซ้อน ยกตัวอย่างเช่น AI ในกระบวนการผลิตต่างๆ ซึ่งเป็นงานต้องใช้ความปราณีต และ ทำเหมือนเดิมตลอดเวลา(จนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิต) การนำ AI มาประยุกต์ใช้จะช่วยเพิ่มผลผลิตและยังลดความผิดพลาดในการผลิต เพราะว่า AI ไม่จำเป็นต้องพักและไม่มีความรู้สึกเหนื่อยล้าอีกทั้งยังไม่มีความรู้สึกเบื่อหน่ายต่องานที่ทำ การนำเอา AI มาพัฒนาผลิตภัณฑ์(product)ที่มีอยู่แล้ว ก่อนจะถึงยุคของ machine learning , product มักจะอยู่ในรูปแบบของโค้ดแต่เพียงอย่างเดียว อยากได้อะไร มีฟังก์ชันแบบไหน ก็ต้องลงมือทำขึ้นมาเองทั้งสิ้น (hard-code rule) ลองนึกถึง facebook สมัยก่อน ที่เวลาเราอัปโหลดรูปภาพ เราต้องเสียเวลานานั่งแท็กเพื่อนทีละคนๆ แต่ปัจจุบัน facebook มี AI ที่ช่วยในการแท็กรูปได้อย่างอัตโนมัติ บัดนี้ AI ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในเกือบทุกอุตสาหกรรม ตั้งแต่ระดับการตลาด(marketing) ไปถึงระดับห่วงโซ่อุปทาน(supply chain) , การเงิน(finance) , การกระบวนการทำอาหาร (food-processing sector) จากผลสำรวจของบริษัท McKinsey พบว่า การให้บริการทางการเงิน (financial services) และการสื่อสารด้วยเทคโนโลยีล้ำสมัย (high tech communication) เป็นด้านที่มีการใช้ AI เป็นระดับแนวหน้า เมื่อเทียบกับด้านอื่นๆแต่ในทางกลับกันเราสามารถติดต่อสื่อสารกันได้โดยไร้พรมแดนเมื่อมองย้อนกลับไปยังจุดเริ่มต้นของเผ่าพันธุ์ คงยากที่จะปฏิเสธว่า การสื่อสารคือกุญแจสำคัญที่พาเราผ่านยุคสมัยมาจนถึงวันที่เราสามารถคิดถึงอนาคตได้มากกว่าฝันถึง トラบใดที่เรายังเชื่อมโยงถึงกันอย่างเหนียวแน่น ต้นไม้แห่งวิวัฒนาการที่ยังรากลึกตั้งแต่อดีตก็ยังคงงอกงามต่อไป (สมาคมโปรแกรมเมอร์ไทย, 2561)

ยุคปัญญาประดิษฐ์นี้กำลังเป็นที่ตื่นเต้นเร้าใจของกลุ่มบุคคลทั่วไป เนื่องจากประหยัดต้นทุน เวลา และเกี่ยวข้องกับวงการธุรกิจทุกขนาด ตลอดจนหน่วยงาน องค์กร

ต่างๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญมากขึ้น ไม่เว้นแม้แต่กลุ่มบุคคลที่มรการเคลื่อนไหวด้านการเมือง ก็หันมาใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการจำลองสถานการณ์สถานการณ์ทางการเมืองซึ่งเป็นที่สนใจและทำให้มีแนวร่วมทางการเมืองที่เป็นคนรุ่นใหม่ซึ่งเกิดมาพร้อมกับเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามารับรู้ และมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นในปัจจุบัน

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เป็นรูปแบบหนึ่ง ตามหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรง เป็นประมุข ซึ่งเป็น “การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และ เพื่อประชาชน” โดยรัฐมีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชน และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในสังคมไทยเข้ามามีบทบาทในการ มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง เพื่อตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ รู้จักยอมรับในความเห็นทางการเมือง โดยสุจริตที่แตกต่างกัน และให้ประชาชนใช้สิทธิเลือกตั้งและออกเสียง ประชามติโดยอิสระ ปราศจากการครอบงำ และมีผู้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

นรนิติ เศรษฐบุตร (2556). ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า การมีส่วนร่วมในการกระทำ (Activity) ของแต่ละบุคคล ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายของรัฐบาล เรียกว่า การมีส่วนร่วมโดย ตนเอง (Autonomous Participation) และการมีส่วนร่วมซึ่งมีอิทธิพล ต่อการตัดสินใจนโยบายทางอ้อมนอกเหนือจากแต่ละบุคคลโดยตรงแล้ว เรียกว่า การมีส่วนร่วมโดยการถูกระดม (Mobilized Participation) ซึ่งมีผล โดยตรงต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528). ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนตั้งแต่การร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมตรวจสอบ โดยใช้ความรู้ความสามารถของ ตนเอง พร้อมกับเป็นผู้รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่ดีเช่นกัน

ชนาธิป ศรีโท (2560). ให้ความหมายการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมที่ประชาชน หรือ พลเมืองในแต่ละรัฐหรือท้องถิ่น ที่ตนอาศัยอยู่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง เช่น การไปเลือกตั้งการเข้าร่วมกิจกรรมรณรงค์หาเสียงหรือการสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมือง เป็นต้น

จริญญา สุภาพ (2514) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า หมายถึง การมีส่วนร่วมที่ประชาชนจะพึงมี ในการกำหนดนโยบายในการตัดสินใจและกิจกรรมต่างๆ ของรัฐบาล และในทางการเมืองเป็นการ มีส่วนร่วมของประชาชนในรัฐบาล เช่น การเข้าเป็นรัฐบาล การมีอิทธิพลต่อรัฐบาล การแสดงความ คิดเห็นทางการเมือง

ณรงค์ สินสวัสดิ์ (2539) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองยังหมายถึง บุคคลที่สนใจการเมือง มีความเข้าใจการเมือง เชื่อว่าตนเองมีประสิทธิภาพทางการเมือง มีความศรัทธาในกระบวนการทางการเมือง และตัวนักการเมือง และคิดว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ของตน เป็นคนที่มีความสามารถในการเข้าสังคม และเป็นคนที่มีความหวังในชีวิต

ชูวงศ์ ฉายะบุตร (2539) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความหมายไปถึง การให้ความร่วมมือ ซึ่ง ถือเป็นการสนับสนุนต่อระบบการเมือง นั่นคือการมีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐบาล การให้ความสนับสนุน เป็นทางหนึ่งที่จะลดปัญหาในการปกครองและการบริหาร การให้ ความสำเร็จในการเสียภาษีเป็นอีกทางหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นการมีส่วนร่วมโดยอ้อม ซึ่งจะช่วยให้ไม่เกิด ปัญหา จนกลายเป็นประเด็นทางการเมืองต่อไป การมีส่วนร่วม ทางการเมืองคือการที่บุคคลมีการแสดงออกโดยความสนใจถึงการให้ ความสนใจทางการเมืองโดย เป็นพฤติกรรมที่มีอิทธิพลหรือมีผลกระทบต่อการตัดสินใจหรือ การทำงานของรัฐบาล โดยการที่ ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือกผู้นำเพื่อมาเป็น ผู้ปกครองและกำหนดนโยบาย

จากคำกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การที่ประชาชนเคารพในสิทธิเสรีภาพ การแสดงออก เคารพและรับฟังในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นทั้งของตนเองและผู้อื่น การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคน ที่สามารถกระทำได้หลายรูปแบบ ที่สำคัญการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นโอกาสสื่อสารกับรัฐบาลโดยมีเป้าหมายโดยร่วมกัน การดำเนิน นโยบายการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ที่ทุกคนทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญและสนใจที่ สำคัญการมีส่วนร่วมทางการเมืองทำให้เกิดแนวคิดในการตัดสินใจของประชาชนที่จะใช้สิทธิ ของตนเองในการเลือกผู้ที่จะเข้ามาบริหารประเทศ

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนศตวรรษที่ 21

นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา ประชาธิปไตยกลับถูกตั้งคำถามว่าเป็นแนวคิดที่สร้างแรงบันดาลใจ ความคิดสร้างสรรค์ และเรื่องราวร้องให้กับประชาชนได้อีกหรือไม่ นับตั้งแต่ภูมิทัศน์ทางความมั่นคง เศรษฐกิจ และการเมืองเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยเสรีภาพส่วนบุคคลได้ถูกกลืนหลังจากวิกฤติการณ์ก่อการร้าย ใน ค.ศ. 2001 ต่อมาประเทศใจกลางของระบอบประชาธิปไตยก็ถูกตั้งคำถามต่อการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจโลก ค.ศ. 2008 ส่วนการปฏิวัติดอกไม้ที่เริ่มต้นตั้งแต่ ค.ศ. 2011 เป็นต้นมาก็ไม่ประสบความสำเร็จ ในที่สุดได้สร้างปัญหาไร้ลัทธิ การพลัดถิ่น และผู้อพยพไปทั่วโลก และมีอิทธิพลต่อแนวคิดชาตินิยมไปถึงความคลั่งชาติ ในหลายประเทศในโลกตะวันตก ประจักษ์พยานของความถดถอยของระบอบประชาธิปไตยเห็นได้จากรายงาน ประจำปีของ FreedomHouse.org ได้รายงานถึงเรื่องเสรีภาพในโลกว่า ตั้งแต่ ค.ศ. 2005-2018 เป็นต้นมา ว่าสิทธิทางการเมืองและเสรีภาพของประชาชนได้คะแนนลดลงทุกปี ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในภูมิทัศน์ ประชาธิปไตยของโลกอย่างตกต่ำอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนนับตั้งแต่มีแนวคิดประชาธิปไตยเกิดขึ้นบนโลก (สถาบันพระปกเกล้า ,2564)

วิชิตชัย ศิริญาณ และชัยรัตน์ มาสอน (2019) กล่าวว่า ระบอบประชาธิปไตยในศตวรรษที่ 21 เป็นแนวคิดการพัฒนาพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งประกอบด้วย 5 ประการ คือ 1) รับผิดชอบตัวเองและพึ่งตัวเองได้ 2) เคารพหลักความเสมอภาค และสิทธิของผู้อื่น 3) เคารพความแตกต่าง 4) เคารพกติกา 5) รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม และสามารถสร้างพลเมืองที่ดีมีคุณภาพได้ประเทศจะมีประชาธิปไตยที่เข้มแข็งมั่นคง และเป็นประชาธิปไตยที่เป็นการปกครองโดยประชาชน ของประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง ต้องมีหัวใจสำคัญ ของระบอบประชาธิปไตย 5 ประการคือ 1) หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน 2) หลักสิทธิและเสรีภาพของประชาชน 3) หลักความเสมอภาค 4) หลักการปกครองโดยกฎหมายและหลักนิติธรรม และ 5) หลักการเสียงข้างมาก (Majority rule) ควบคู่ไปกับการเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย (Minority Rights) โดยในแต่ละหลักการชี้ให้เห็นถึงแนวทางพื้นฐานการปฏิบัติตนของการพัฒนาเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตย

โกคิน พลกุล (2561). กล่าวว่า คนรุ่นใหม่ต้องเป็น “เจ้าของอำนาจ” การปรับตัวสู่ยุคใหม่นักศึกษาหรือคนรุ่นใหม่ต้องเลือก และระบุให้ชัดเจนว่าใครจะเป็นเจ้าของอำนาจ

ประเทศ แม้รัฐธรรมนูญไทยระบุไว้ตั้งแต่หลัง ปี 2475 ว่าอำนาจเป็นของประชาชน แต่การยึดอำนาจทุกครั้ง ผู้ยึดอำนาจจะอ้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจ ดังนั้นการก้าวสู่ยุคใหม่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจ ขณะที่ปัจจุบันไทยติดปัญหาการเมืองไม่มั่นคง และการบริหารไม่ต่อเนื่อง ซึ่งการแก้ปัญหาคือแก้ไขเรื่องอำนาจ โดยคนรุ่นใหม่ต้องเลือก จะเป็นเจ้าของอำนาจหรือให้คนอื่นเป็น "เจ้านาย" แล้วตนเองเลือกเป็น "ผู้รับใช้" นอกจากนี้จะต้องเลือกว่าจะเป็นผู้กำหนดการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง หรือจะปล่อยผู้มีอำนาจมาเปลี่ยนเราทั้งนี้สังคมไทยติดกับดัก "อำนาจนิยม" ซึ่งมีความรุนแรงขึ้นมาก จากเดิมคนยึดอำนาจแค่ออกกฎหมายนิรโทษกรรมตนเอง แต่วันนี้การใช้อำนาจเบ็ดเสร็จของรัฐบาลกลายเป็นเรื่องชอบด้วยกฎหมาย

Frangonikolopoulos (2012) กล่าวว่า ในสังคมประชาธิปไตยยุคดิจิทัลที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่ ไร้ขอบเขต ไร้พรมแดน ไร้ข้อจำกัดของเวลา มีผลต่อการสร้างประชาสังคมอย่างมาก

Papacharissi (2009) กล่าวว่า รูปแบบการวิจารณ์และแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในพื้นที่ภูมิศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่นักเคลื่อนไหวและนักต่อสู้ทางสังคมจำนวนมากเข้าไปแสดงจุดยืนทางความคิดในสื่อสังคมออนไลน์ และสามารถสร้างเครือข่ายของคนที่เห็นพ้องต้องกันได้กว้างขวางและรวดเร็ว รูปแบบประชาสังคมในสื่อดิจิทัลในปัจจุบันจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างแนวร่วม และประชาคมติด่อนนโยบายของรัฐ และมีพลังอย่างมากที่จะสร้างแรงกดดันให้การทำงานของรัฐบาลเนื่องจากเครือข่ายประชาสังคมในสื่อออนไลน์ดึงเอาองค์กรข้ามชาติ และหน่วยงานนอกประเทศเข้ามาสนับสนุน และผลักดันให้รัฐบาลประเทศต่าง ๆ หันมาสนใจและฟังเสียงประชาชนมากขึ้น

Diamond (1997, 1994). กล่าวว่า ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 มีการเคลื่อนไหวทางสังคมประชาธิปไตยที่แตกแขนงไปในหลายกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มที่เรียกร้องสิทธิทางเพศ กลุ่มผู้หญิง กลุ่มแรงงานข้ามชาติ กลุ่มคนด้อยโอกาส ตัวอย่างในสวีเดน มีการเสนอว่าความต้องการของประชาชนทุกกลุ่มมีรูปแบบและลักษณะที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น การแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับคนแต่ละกลุ่มคือสิ่งสำคัญ

Diamond (1994) กล่าวว่าประชาสังคมแบบประชาธิปไตยคือการส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาส รับรู้ แสดงออก และเข้าถึงการทำงานสาธารณะ ซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างวัฒนธรรมและพลเมืองประชาธิปไตย (democratic citizenship)

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในศตวรรษที่ 21 มีหลากหลายมิติ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ของคนทุกระดับ การณรงค์ให้ประชาชนได้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริง รูปแบบการสร้างเครือข่ายทางการเมืองจากในและนอกประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเทคโนโลยีแต่ทรงพลังด้านความคิดทางการเมืองที่ตรงกัน การส่งเสริมให้พลเมืองรู้จักเคารพกติกาอันเป็นสากล การแสดงออก การเข้าถึงทรัพยากรที่เท่าเทียม ภายใต้วัฒนธรรมหลากหลายโดยไม่มีความขัดแย้ง และการตัดสินใจของผู้นำทางการเมืองที่ปราศจากผลประโยชน์ทับซ้อน ยึดผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้งสิ่งเหล่านี้จะมีอิทธิพลมากขึ้นในศตวรรษที่ 21

บทสรุป

การเมืองในระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ได้มีการนำเอาการสื่อสารทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของสังคมมากขึ้น ซึ่งการสื่อสารที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัยในระบอบประชาชนเกิดการพัฒนากิจการทางการเมืองที่ก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง เกิดรูปแบบการสื่อสารใหม่ๆ ขึ้นมาอย่างมาก ทำให้ประชาชนได้มีโอกาส ในการรับข่าวสาร และแสดงความคิดเห็นในการบริหารงานของภาครัฐมากยิ่งขึ้น ทั้งจากการสื่อสารผ่านดาวเทียม โทรศัพท์มือถือ หรือแม้กระทั่งสื่อออนไลน์ โดยในปัจจุบันช่องทางที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือ ในช่องทางของ ยูทูบ (Youtube) เฟซบุ๊ก (Facebook) ไลน์ (Line) เมสเซนเจอร์ (Messenger) อินสตาแกรม (Instagram) และ ทวิตเตอร์ (Twitter) ทำให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิ และมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ด้วยระบบทางเทคโนโลยีซึ่งเป็นการสื่อสารแบบไร้สายนั้นได้ทำการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสาร ประชาชนสามารถใช้สิทธิทางด้านประชาธิปไตยในการแสดงความคิดเห็นตามสิทธิที่ทุกคนมีอยู่ ผ่านการสื่อสารด้วยระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัย และสามารถ “ย่อโลกให้เล็กลงบนฝ่ามือเดียว” ทำให้ประชาชนสามารถติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้อย่างสะดวกสบายและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์ และเป็นการใช้สิทธิทางการเมืองอีกแบบหนึ่งในระบอบประชาธิปไตย

ประชาชนทุกคนสามารถใช้สิทธิ เสรีภาพ ทั้งด้านการแสดงออก ด้านแสดงความคิดเห็น การใช้ชีวิตอย่างมีอิสระ แต่อยู่ภายใต้ขอบเขตของประชาธิปไตย โดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ปัจจุบันมีสื่อการที่ให้พื้นที่การแสดงออกได้หลากหลายช่องทาง ผ่านระบบ

ที่ทันสมัยมากขึ้นเป็นลำดับ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการส่งต่อข้อมูลอย่างรวดเร็วและก้าวหน้าในทุกภาคส่วนของสังคม พัฒนาการของการสื่อสารที่ก้าวหน้าดังกล่าว ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองได้หลากหลายช่องทางมากขึ้น ทำให้มีการยกระดับของประชาชนในการใช้สิทธิในระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น โดยการแสดงความคิดเห็น การโต้แย้ง หรือการสนับสนุนทางการเมือง ผ่านการสื่อสารในยุคเทคโนโลยีในปัจจุบัน รวมไปถึงการชักชวนประชาชนให้ออกมาใช้สิทธิของตนในระบอบประชาธิปไตยที่ตนเองมีอยู่ นับเป็นความก้าวหน้าทางประชาธิปไตยที่มีอาจหยุดยั้งได้

เอกสารอ้างอิง

- กิตติมา สุรสุนธิ. (2544) *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จรรยา สุภาพ. (2514). *หลักรัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- ชนาธิป ศรีโท (2560) *วัฒนธรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น
- ชูวงศ์ ฉายะบุตร. (2539). *การปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: พิมพ์เศพรินทร์ตั้ง.
- ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์. (2539). *จิตวิทยาการเมือง*. กรุงเทพฯ: วชิรินทร์การพิมพ์.
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). *ทฤษฎีองค์การ:แนวการศึกษาเชิงบูรณาการ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นรนิติ เศรษฐบุตร. *การเมืองไทยระบบหรือคน:การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน*. สืบค้นเมื่อ ๖ ธันวาคม ๒๕๕๖ จาก www.kpi.ac.th
- เบญจริสา ตันเจริญ. *กลยุทธ์การสื่อสารภายในองค์กรสำหรับองค์กรขนาดกลางและขนาดเล็ก*.
วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. ปีที่ 8. ฉบับที่ 1. มกราคม-มิถุนายน, หน้า 192-204.
- ปรัชญา เวสารัชช์. (2528). *รายงานการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ :สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- มุกดา ศรียงค์ (2550). *จิตวิทยาเพื่อการติดต่อสื่อสารและเข้าใจผู้อื่น*. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์. ปีที่ 8. ฉบับที่ 2. เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม, หน้า 11-17.

- โกคิน พละกุล (2561). การเมืองไทยกับการสร้างคนในศตวรรษที่ 21, การเมืองไทยในศตวรรษที่ 21 หนุนประชาชนร่วมกำหนดอนาคต.[https://news.thaipbs.or.th/content/มหาวิทยาลัยมหิดล. \(2559\). การสื่อสารยุคดิจิทัล. จาก https://shorturl.asia/K4LtH](https://news.thaipbs.or.th/content/มหาวิทยาลัยมหิดล. (2559). การสื่อสารยุคดิจิทัล. จาก https://shorturl.asia/K4LtH)
- วัฒนชัย ศิริญาณ และชัยรัตน์ มาสอน (2019). การพัฒนาพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยในศตวรรษที่ 21. <https://so03.tcithaijo.org/index.php/jhusoc/article/view/198707>
- สถาบันพระปกเกล้า (2564). การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 23 ประจำปี 2564 เรื่อง “ประชาธิปไตยในภูมิทัศน์ใหม่” (Democracy in a New Landscape) <https://area5.labour.go.th/attachments/article/331/331-3.pdf>
- สมาคมโปรแกรมเมอร์ไทย.(2561). ปัญญาประดิษฐ์ (AI) <https://www.thaiprogrammer.org/2018/12/whatisai/>
- Bernhard et.al (2015). Bernhard, Michael. (1993).The Origins of Democratization in Poland: Workers, Intellectuals, and Oppositional Politics, 1976-1980. New York: Columbia University Press.
- Botchway, T.P. (2019). Understanding the Dynamics and Operations of Civil Society in the 21st Century: A Literature Review. Journal of Politics and Law, 12(1), 108-121.
- Daniels, T. D., & Spiker, B. K. (1994). Perspectives on organizational communication (3rd ed.). Dubuque, IA: William C. Brown.
- Diamond, L. (1994). Rethinking Civil Society: Towards Democratic Consolidation. Journal of Democracy, 5(3), 4-17.
- Frangonikolopoulos, C.A. (2012). Global civil society and deliberation in the digital age. International Journal of Electronic Governance, 5(1), 11-23
- Papacharissi, Z. (2009). ‘The virtual sphere 2.0: the internet, the public sphere, and beyond’, in Chadwick, A. and Howard, N.P. (Eds): Routledge Handbook of Internet Politics, (pp.230–246). London & New York: Routledge.
- Wanwisa Thuanyod (2021).THINKNET. วิวัฒนาการการสื่อสารของแต่ละยุคแบบเข้าใจง่าย *The Evolution of Communication* จาก <https://www.thinknet.co.th/what-we-do> สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2565